

תפילה – ר' נחמן מברסלב - חלק ג'

אתמול סיימנו בשאלה, כיצד מסתדרת הגישה של רבי נחמן שעל האדם להתפלל להשם יתברך על כל דבר בחייו, ולכאורה בכך הוא מסיר מעצמו את האחריות להיות אקטיבי ולפעול בעולם, עם העיקרון של הבחירה החופשית הנותנת לאדם אוטונומיה, ומטילה עליו אחריות כבדה למעשיו ותוצאותיהם?

על כך ניתן לענות בשני אופנים:

א. באופן הפשוט יותר ניתן לטעון שעצם המצב הנפשי שהתפילה (על פי ר' נחמן) שמעמידה את האדם, כאדם מלא בענוה והתבטלות כלפי העוצמה האלוקית, הופכת אותו לאדם טוב יותר. הווייתו המוחלט על האני וה"כוחי ועוצם ידי" הוא מצב שמעיד את האדם ואת מידותיו מאוד מאוד.

ניתן להאריך בתיאור הדמות הנעלה, הן מבחינה מוסרית והן מבחינה רוחנית, שמתעצבת מתוך החיים המלאים שיחה מתמדת עם בורא עולם מתוך הכרה בשלטונו המוחלט. (וכפי שידוע מסיפור חייהם של זקני חסידי ברסלב) משום כך באמת יש פה עבודה אקטיבית מאוד מאוד, אם לא במישור המעשי אז לכל הפחות במישור הנפשי.

אולם עדיין איננו עונים על עומק השאלה - מהו באמת היחס שבין ההישענות על השם והידיעה שאין עוד מלבדו, שלכאורה כוללות גם את המרחב של הבחירה החופשית האנושית (כפי שהסברנו שצריך לבחור להתפלל ולהביא את עצמי למצב של ענוה והתבטלות), לבין חופש הבחירה והאחריות הכרוכה בו.

ב. על כך נעיין נא בקטע המופלא והעמוק הבא:

"פי השם יתברך מחמת רחמנותו ברא את העולם, פי רצה לגלות רחמנותו. ואם לא היה בריאת העולם על מי היה מראה רחמנותו? ועל פן ברא את כל הבריאה מתחלת האצילות עד סוף נקודת המרפז של עולם הגשמי (העולם הגשמי מתואר כאן כנקודת אמצע על עיגול גדול, תיאור זה לקוח מקבלת האר"י הקדוש, המתאר בצורה מטפורית את הוצאת העולם מן העליון ביותר עד העולם השפל ביותר), כדי להראות רחמנותו. וכאשר רצה השם יתברך לברא את העולם לא היה מקום לבראו מחמת שהיה הפל אין סוף, על פן צמצם את האור לצדדיו ועל ידי הצמצום הזה נעשה חלל הפנוי וכתוך החלל הפנוי הזה, נתהוו כל הימים והמדות שהם בריאת העולם (כמו שכתוב בעין חיים בתחלתו)"

עד כאן יש תיאור קבלי (תיאור זה מקורו בכתב האר"י והוא מוסכם בעולם הקבלה) של הצמצום, אך מכאן ואילך באה מחשבתו המיוחדת של רבי נחמן:

"וזה החלל הפנוי היה מרחק לבריאת העולם, פי בלתי החלל הפנוי, לא היה שום מקום לבריאת העולם פני, וזה הצמצום של החלל הפנוי אי אפשר להבין ולהשיג, פי אם לעתיד לבוא, פי צריך לומר בו שני הפכים, יש ואין, פי החלל הפנוי הוא על ידי הצמצום שכתבנו כולל צמצום אלקותו משם ואין שם אלקות כבכול, פי אם לא פנוי, והפל אין סוף, ואין מקום לבריאת העולם כלל; אבל פאמת לאמתו, בודאי אף על פי כן יש שם גם פן אלקות, פי בודאי אין שום דבר בלעדי חיותו ועל פן אי אפשר להשיג כלל בחינת חלל הפנוי, עד לעתיד לבוא"

זאת אומרת שהעולם שלנו מתקיים בשני מישורים מקבילים שהם אכן פרדוקסלים. מצד אחד העולם כולו אלוקות וכל מה שקורה נעשה על פי רצון השם. מצד שני יש "חלל" פנוי מהאלוקות כביכול, שבו אפשר ואף צריך לפעול, והאחריות על מה שקורה שם היא על בני האדם הפועלים שם בלבד.

אם שני הדברים נכונים הרי שהאדם יכול לבחור היכן "לשים" את עצמו, האם הוא בוחר לראות את עצמו כחלק מהמרחב האלוקי, כאשר כל מציאותו היא בעצם רצון השם בלבד - עמדה נפשית וגישה מעשית זו נולדת על ידי השלכה עצמית גמורה על השם יתברך. ואפשר אף לפעול בתוך המרחב הבחירי, המלא באחריות ועשיה.

שתי נקודות חשוב להדגיש לסיום ענין זה:

א. אפשר לחיות בשני המרחבים שהזכרנו או אף לשלב ביניהם, אך יש להיות כנה ואמיתי, אני לא יכול לסמוך על השם כשנחו לי ולהקל מעלי את האחריות, אך מאידך לייחס את ההצלחות שלי לעצמי באופן מוחלט, או להשתדל בתחבולות מעשיות ומציאותיות מעבר לרגיל כשיש משהו שאני מאוד מעוניין להצליח בו.

ב. באיזשהו מקום כל מי שחי על פי תורה חי במידה מסוימת עם שילוב בו זמני של שתי הגישות, וכל ההבדלים בין הזרמים ביהדות הם בעיקר במינוחים, ואף בשם רבי נחמן אמרו שהבחירה החופשית היא כפשוטו ממש, זאת אומרת: רוצה יעשה לא רוצה לא יעשה. וכמובן שכל מתנגד או ליטאי גם הוא מתפלל שהשם יפתח לבו בתורתו אפילו שזה חלק מהמרחב המובהק של הבחירה החופשית, שכן "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". ניתן לומר שיש להשתדל בעיני עבודת ה' כאילו אין גזירה עליונה והכל תלוי בבחירה, ולאחר שהצלחנו ב"ה בהשתדלות שלנו, להכיר בכך שעלינו להודות לה' ולהתפלל אליו כי הכל בגזירתו.